

Nagyurak és vezéreik

62

WICKER ÉRIKA

Néhány gondolat a Kecskeméti Katona József Múzeum állandó régészeti kiállításáról

A Nagyurak és vezérek – Híres avar leletek a Kiskunságból című kiállítás részlete (Fotó: Zalatnai Pál)

NEM véletlen, hogy a közel öt éve megnyílt *Nagyurak és vezérek* című régészeti kiállítás a tágabb értelemben vett Kiskunság területén előkerült legszebb avar leleteket mutatja be, hiszen ez a környék akkoriban az avar társadalom felső tízezrének lakhelye volt. A kimagaslóan gazdag nagyurak és igen tehetős vezéreik sírjai, aranyleletes temetők, szórvány arany- és más ritka leletek koncentrációja négy ilyen szállásterületet rajzol ki ezen a vidéken: Kunbábony, Nagykőrös, Bócsa, valamint Kiskunfélegyháza-Petőfiszállás környékén.

Kik is azok a „nagyurak”?

Természetesen a hatalom csúcsán levők, akiknek régészeti hagyatéka – még töredékében is – uralkodóhoz, de legalábbis az uralkodócsalád tagjaihoz méltó. A nagyurakat soha nem családjuk, szűkebb közösségük temetőjében helyezték végső nyugalomra, hanem egy különleges, csak nekik járó „sírkertben”, feltehetően valahol a birtokuk egy jól védhető részén – és szükség is volt erre a védelemre. Hiszen az életükben kijáró pompa elkísérte őket halálukban is, amire a ránk maradt tárgyak sajnos csak utalhatnak. Magányos sírjaik ugyanis mindig véletlenszerűen kerültek elő; régész többnyi-

Bizánci aranycsat a kunbábonyi sírból (KJM, Kecskemét©2019)

re csak akkor szerzett róluk tudomást, amikor a találók kezén a leletek egy (nagyobb?) része már elveszett, ezért a múzeumba került nagyúri hagyatékok minden esetben igen hiányosak. De még töredékességükben is különlegesen megbecsült helyük van azokban a múzeumokban, melyek elég szerencsések voltak, hogy e hagyatékok a gyűjteményükbe kerülhessenek...

A kunbábonyi nagyúr sírját 1971-ben, homokhordás során találták az ott dolgozók, és a teljes sírt feldúlták. Előkerülése véletlenül jutott a kecskeméti múzeum régészeinek

tudomására, akik a következő napokban, rendőri segédlettel próbálták összegyűjteni a sírból származó tárgyakat, több-kevesebb sikerrel. Mert bár a múzeumba került aranytárgyak összsúlya közel 2,5 kg, egészen biztos, hogy ez csak egy része annak, nyilván a felénél is kevesebb, ami eredetileg a sírban lehetett. A nagyúr méltóságjelző

Még 1935-ben, szőlő-aláforgatáskor kerültek elő arany övveretek, arany- és ezüstedények és ékszerek a Kiskőrös melletti Bócsa határában. A régészek által végzett hitelesítő ásatás már nem hozott sok eredményt – persze, ki tudja, kiérkezésükig mennyi mindent hordtak szét azok, akiknek tudomására juthatott a lelet! –, de annyi bizonyos, hogy ugyancsak egy igen gazdag férfit, korának egyik legfőbb vezetőjét temették el itt.

magaslóan gazdag avar temetkezés kirablása után kerülhetett – ki tudja, honnan, de nagy valószínűséggel a Duna–Tisza közéről – Nagykőrös határába.

Nagyurak vezérei

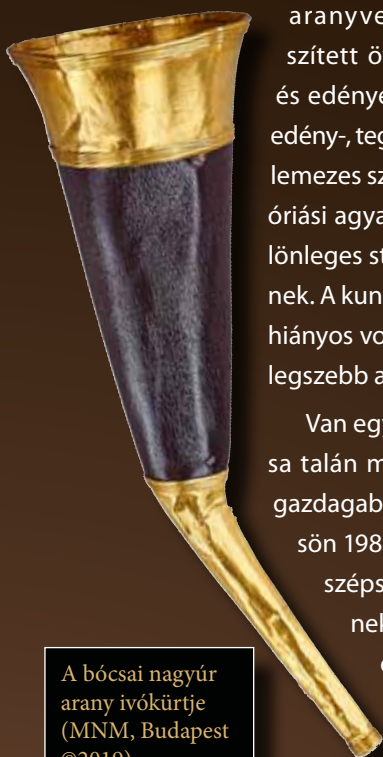
A nagyuraknak természetesen kijárt az udvartartás. Rokonok, kegyencek, a szállásterületet védelmezők vezetői – őket neveztem vezéreknek. Néhányukat már ismerjük is.

Feltehetően a kunbábonyi nagyúr környezetébe tartozhatott az a mai Kunpeszér mellett – érdekes módon nem különálló módon, hanem egy korabeli temetőben – eltemetett férfi, akit aranyveretes kardja alapján magas rangú „katonának” tarthatunk. Ugyancsak a kunbábonyi nagyúr védelmének vezetését láthatta el az a kardos, ezüstveretes övű, gazdagon felszerszámozott lovával együtt eltemetett harcos is, akinek sírja nemrégiben került elő Szalkszentmártonban.

Talán a – jobb híján – nagykőrösi nagyúrnak nevezett avar főméltóság bizalmasa volt az aranyveretes öves és kardos Kecskemét–Sallai úti vezér. Ahogy bizonyára

és két egyszerűbb aranyveretekkel díszített öve, arany ékszerei és edényei, aranyveretes kardja, edény-, tegez- és késtokveretei, aranylemezes szemfödele, talán borral teli, óriási agyagamforája mind-mind különleges státuszú avar vezetőt sejtetnek. A kunbábonyi nagyúr hagyatéka hiányos volta ellenére is a világ egyik legszebb avar kori leletegyüttese.

Van egy kard, melynek tulajdonosa talán még a kunbábonyi úrnál is gazdagabb lehetett. Bár a Nagykőrösön 1983-ban előkerült különleges szépségű fegyver találati helyének tág környékét régészszakember kutatta át, sajnos magára a sírra nem talált rá; a kard nyilván egy ki-

A bócsai nagyúr arany ivókürtje (MNM, Budapest ©2019)

Arany karperec a kunbábonyi sírból (KJM, Kecskemét ©2019)

A nagykőrösi nagyúr aranyveretes kardja és a Kecskemét–Sallai úti vezér aranyöve és aranyszerelékes kardja

Aranyveretek a kunbáonyi sírból (KJM, Kecskemét©2019)

a bócsai nagyúr védelmében láthatott el fontos szerepet az aranyveretes kardos keceli harcos is.

Nagyurak, vezérek és környezetük

Fontos adatokkal szolgálnak a fenti sírok környezetében előkerült igen gazdag aranyleletes temetők és a számos szórvány aranytárgy is. Az ott eltemetettek (illetve a szórványleletek egykori tulajdonosai) bizonyosan az aktuális uralkodócsalád udvartartásához tartoztak. Vonatkozik ez különösen a kimagasló gazdagságú nőkre, hiszen az előkelő avar hölgyeket közösségük temetőjében helyezték nyugalomra; magányos eltemetésük – ellentétben a honfoglaló és a kun hagyományokkal – nem volt szokás az avarok körében.

Aranyból készült edény a kunbáonyi sírból (KJM, Kecskemét©2019)

Vezérek és környezetük – ahol (még) nincs nagyúr

Bár a leletkoncentráció alapján jogosan várhatnánk, Kiskunfélegyháza-Petőfiszállás környékén egyelőre nem ismerünk nagyúri temetkezést. Pedig vezéreket ott is eltemettek. Ezt a rangot különösen a közmúltban előkerült arany fülbevalós, aranyveretes öves és kardos petőfiszállási férfi érdemli ki, és hasonló pozícióban lehetett a kiskunfélegyháza-pákapusztai előkelő avar is, akinek hagyatéka sajnos csak igen hiányosan került a múzeumba. De ide tartozik az aranyveretes öves, ezüstveretes kardos csanyteleki és az ezüstveretes öves és kardos csengelei vezér is. E négy temetkezés magányos sír volt, környezetükből azonban igen gazdag temetőket, jelentős egyéb leleteket is ismerünk. Mindez pedig ugyanúgy nagyúri szállásterületre utal, ahogy a fenti három is. Vajon előkerül-e valaha e vezérek urának sírja?

Nagyúr – vagy valaki más?

A kutatók többsége nem vitatja, hogy az avar honfoglalást 567–568 táján levezénylő uralkodó, Baján kagán (egyik) székhelye az Al-Duna vidék akkori „fővárosa”, *Sirmium* vagy annak környéke lehetett (ez esetben nyilván hozzá köthető a Sremska Mitrovicán [Száva-szentdemeter, Szerbia] előkerült, rendkívüli gazdagságra utaló, de természetesen szintén igen hiányos lelet). Az uralkodói központ azután a Duna–Tisza északabbi tájaira, a Kiskunság területére helyeződött át, ahol az említett igen gazdag leletek nagy koncentrációja a fentebb vázolt négy csoportot rajzolja ki. Ezek jelenlegi véleményem szerint Baján utódaihoz, az egymást követő kagánokhoz köthetők, azaz a „nagyúr” megnevezés megfelelője lehet a kagánnak vagy uralkodónak. A négy csoport ma ismert gazdagsága nem egyforma, ami összefügghet azzal is, hogy Bizánc 626. évi sikertelen avar ostroma után az addig békepénz fejében az Avar Birodalomba ömlő aranyfor-

rás elapadt, s ennek következménye az avarság fokozatos elszegényedése lett. A legkevésbé tehető „nagyúr” talán a bócsai lehetett, nem kizárt az sem, hogy éppen ő volt az utolsó kora avar kori kagán. Erre egyéb jelenségek is utalhatnak...

Hol vannak a közép és késő avar kori nagyurak?

670 táján a mai Ukrajna területéről származó onogur-bolgárok egy csoportja „letelepedési engedélyt” kapott az Avar Kaganátusban. Legelőkelőbbjeik temetkezései ugyan a Dunántúl keleti részén, a mai Simontornya közelében kerültek elő, ám országos viszonylatban is feltűnően gazdag temetőiket tárták fel Kiskőrös mellett, tehát épp a bócsai nagyúr szállásterületén. Az előkelő „közép avar” onogur-bolgárok bizonyára beházasodtak az akkori kagán családjába is...

Azt, hogy az új beköltözők hatalma mekkorára nőhetett, adtak-e például később avar uralkodót, egyelőre nem tudjuk. Ahogyan azt sem, kik is voltak azok az övvereteiket díszítő leggyakoribb motívumok alapján griffes-indásoknak nevezett csoportok, akik a késő avar korban lényegében belakták a Kárpát-medencét. Ezekről sem azt nem tudjuk, hogy pontosan honnan, sem pedig azt, hogy mikor

jöttek. Ekkorra már a korábbi idők avar államszervezete is átalakult: az egykori egyeduralkodó kagán mellett „társuralkodókról”, s további nagy hatalmú előkelőségekről tudósítanak a frank krónikák. A régészeti leletek alapján azonban még nem sikerült ezek központjait körvonalazni. Igaz, a Kiskunságban is szép számmal kerültek elő kezdetben nagy méretű, később egyre kisebb aranyozott veretekkel ellátott késő avar kori övek (a kiállításban az eredeti darabok mellett azok másolatának aranyozott példányai mutatják, hogyan is nézhettek ki egykor ezek a veretek), ám ezek egyelőre kevés támpontot nyújtanak a késői avar nagyurak szállásterületéről vagy a kagáni központról. Pedig ez utóbbinak is valahol ezen a tájon kellett lennie, mert amikor a frank seregek a 8. század végén a Duna–Tisza közére vonultak, itt rabolták ki az avar kagán központját, ahol állítólag mérhetetlen kincset zsákmányoltak. Még ha nyilvánvalóan túloztak is a híradások, az avar uralkodócsalád a köznép elszegényedése ellenére is igen gazdag lehetett, bár ebből az időből ma még sem nagyúri, sem vezéri sírokról nincs tudomásunk. A frank hódítások következtében a Kárpát-medence közel három évszázados politikai egysége egy időre megszűnt; a 830-as évek után írásos források sem tudósítanak erről a vidékről és az itt élő népekről. Az azonban feltételezhető, hogy az avarság maradéka megélte a magyar honfoglalást...

A kunbáonyi nagyúr (avar fejedelem) múzeumba került arany sírleletei

